

Volg orde

(gastblog op www.bna.nl van de hand van Reimar von Meding)

Het lijkt nuttig om de bijdrage van deze auteur eens op de keper te beschouwen. Ik heb zijn alinea's cursief opgenomen en ze in staand schrift van commentaar voorzien (en na reactie gecorrigeerd op 13 juli 2016)*:

Omstreeks 2050 leven wij met zo'n 10 tot 12 miljard mensen op deze aardbol. Het overgrote deel van de groei zal zich in steden afspelen. Onwaarschijnlijk maar waar: de gebouwde, stedelijke omgeving zal hierdoor de komende 35 jaar verdubbelen. Ieder jaar zal alleen voor wonen aan gebouwde massa 1.4 miljard m² moeten worden toegevoegd. En dat is slechts ervan uitgaande dat mensen overal bereid zijn om zo te wonen als ze nu wonen en niet volgens de standaard die wij hier in Nederland hebben.

Tja, Reimar denkt groot, hij heeft het over de *gehele* wereld, over *alle* continenten... Overigens zonder bronvermelding. Ik vermoed dat hij de cijfers van de Verenigde Naties gebruikt, maar dan vergeet hij wel het lage groeiscenario te noemen (van 7 miljard nu naar 8,9 miljard in 2050; scheelt toch een kleine 25% met Von Medings doemscenario). De stedelijke bebouwing zal verdubbelen zegt-ie, waar komt dat getal vandaan? En dan moet er volgens hem dus *per jaar* 1.400.000.000 m² bijgebouwd worden voor wonen (met de NL maatstaven betekent dat dus *per jaar* 14 miljoen woningen, volgens Reimar dan). Zonder onze eigen woonoppervlaktestandaard praten we dus over het dubbele, minimaal 28 miljoen woningen per jaar in de wereld.

Kortom, Reimar heeft zijn hoge toon gezet, zonder dat hij zijn bronnen prijsgeeft.

Eén ding wordt meteen duidelijk: de grootste, ruimtelijke en daarmee ook architectonische opgave voor de komende decennia wordt betaalbaar, duurzaam, stedelijk wonen. Hoe gaan we dat voor elkaar krijgen? Wat heeft een architect in deze ontwikkeling te zoeken?

Wat zijn dan die wereldoplossingen volgens Von Meding? *Betaalbaar, duurzaam en stedelijk wonen...* Wel, dat is toch geen nieuws? En dat wordt bij hem dan niet vooraleerst een ruimtelijke of een simpele bebouwingsvraag, maar direct ook *een architectonische opgave*. Benieuwd hoe onze Reimar dat allemaal gaat aanpakken.

Het ligt voor de hand dat de kostprijs van wonen omlaag moet. Niet zo een beetje, maar minimaal 50 procent met een perspectief op 90 procent. Hierdoor ontkomen wij niet aan het denken in industriële en geautomatiseerde processen. Bouwen moet anders, al helemaal als je dit ook nog met bescherming van grondstoffen wilt en gelooft in circulariteit. In deze gedachtegang hoort ook, dat aanpassing van het bestaande procesmatig belangrijker wordt dan nieuwbouw. Meer dan de helft van de stedelijke bebouwing, die 2050 CO₂ neutraal moet zijn, staat er immers al.

Spreekt Von Meding hier nog steeds over de wereldproblematiek of komen we langzaam aan in eigen land? We weten het niet... Maar goed, de kostprijs van wonen moet volgens hem eerst *gehalveerd* worden, nee we moeten *nog* goedkoper worden, tot wel 90%. En dat kan niet zonder de industrie en niet zonder automatisering!!

Waar hebben we dat eerder gehoord (denk aan INBO in de jaren zeventig van de vorige eeuw en denk aan hun schitterende en industrieel gebouwde resultaten)? Maar nee, we moeten dat ook nog circulair doen en niet alleen die *verdubbelde* nieuwbouw, maar ook de helft *die er al staat* moet CO₂-neutraal gemaakt worden. Langzamerhand zijn we na al deze schokkende statements nog benieuwder geworden naar wat Reimar als architect en ondernemer zelf aan dit soort enorme opgaves doet of gaat doen.

Wie dagelijks woningen bouwt weet: ondanks slimme en intelligente producten ontbreekt er in de bouw een visie op de aansluiting van verschillende onderdelen. Niet zo'n beetje maar volledig. Het gaat zowel over de kwaliteit van de aansluiting als ook de handeling zelf, die over het algemeen ambachtelijk is. Architecten zijn de eersten in de keten die hieraan bijdragen.

Aha, een eerste 'eigen' analyse van woningbouwer Von Meding zelf: het gaat (in de Nederlandse bouw?) helemaal fout bij de aansluitingen van de onderdelen, zowel in de kwaliteit alsook in de handeling, want die is nog ambachtelijk... Waar hebben we dat eerder gehoord (denk aan Cepezed die hun ontwerpen al tientallen jaren zelf uit industriële onderdelen samenstellen, telkens slimmere verbindingen verzinnen en de aannemer niet meer nodig hebben, ze nemen immers zelf alle verantwoordelijkheid)?

Maar de productiviteit van architectenbureaus is net zoals die van ontwikkelaars en aannemers schrikwekkend laag. Ja, wij bimmen allemaal. Maar dat doen we op een manier, alsof we 's avonds proberen onze auto na een lange werkdag hooi te voeren. Of dat we proberen onze smartphone met een perforator in een ordner op te bergen om zo onze mails te bewaren. De techniek wordt ingezet op een manier zoals we tot nu toe werkten, en niet zoals we zouden moeten denken. We moeten vooruit.

Potjandorie, het is Reimar nog niet erg genoeg na al het bovenstaande: we zijn ook niet productief genoeg en we weten te weinig van moderne communicatietechniek... Hier wreekt zich natuurlijk dat zijn architectenbureau KAW slechts in de marge van de Nederlandse c.q. de provinciale markt werkzaam is. Bij onze tien tot vijftien meest professionele en internationaal werkende grote architectenbureaus is de productiviteit en de communicatie vanzelfsprekend op voorhoedeniveau georganiseerd. En bij dat hooigrapje moest ik direct denken aan Ensamble Studio die ik ooit in Spanje bezocht. Ze gebruikten hooi als verloren bekisting voor hun wereldberoemde ruwbetonnen Truffelhuis, dat ze er prachtig en suggestief 'uit lieten eten' door een heuse koe, allemaal te zien in de prachtige Youtube-video die ze van het bouwproces maakten: 'Kees, je begrijpt wel dat toen al dat hooi eruit was, we met zijn allen die koe feestelijk hebben opgegeten.' De oprichter, architect Antón García-Avril werkt tegenwoordig als architectuurhoogleraar aan MIT in Cambridge USA, maar je dacht toch niet dat er iets gebeurde op zijn bureau in Madrid dat hij niet meekrijgt? Hij tekent in realtime gewoon mee aan het werk van zijn mensen, en dan ook nog dag en nacht. *We moeten vooruit* zegt Reimar. Nee Reimar, jij loopt gewoon hopeloos achter.

Het gaat niet alleen over de productie van woningen, maar ook over het systeem waarmee deze worden afgezet. Wij noemen dit "woningmarkt" maar het is feitelijk een schuldenmarkt. Dit principe moeten wij verlaten en wonen veel meer zien als een bereikbaar basisrecht voor iedereen.

Von Meding blijft maar problemen stapelen in zijn tekst. Nu moet ook de woningmarkt in zijn geheel op de schop... Waar hebben we dat eerder gehoord (denk aan de werkelijke deskundigen op dit gebied, zoals Hugo Priemus en diens opvolger Peter Boelhouwer, die daartoe een instituut als het OTB aan de TU Delft hebben opgebouwd dat zijn weerga niet kent)?

En wonen als een *basisrecht*? We horen alweer een echo, hier van de landelijke protesten uit de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw, de krakersbeweging, 'Geen woning, geen kroning', kortom: oude wijn in Reimars 'nieuwe' broekzakken.

Dat betekent niet dat je er niets voor hoeft te betalen. Het betekent dat wonen bereikbaar is en je dagelijks zelf de keuze hebt in wat je doet. Ook dit kan niet met de huidige praktijk. Alles

wat wij doen is afzet-georiënteerd. Alle discussies over circulair bouwen worden in de kiem gesmoord, als je nooit verantwoordelijkheid hoeft af te leggen over de cyclus.

En het houdt maar niet op... de markt is *afzet-georiënteerd*... Waar hebben we dat eerder gehoord (denk aan John Habraken die – overigens ook aan MIT - zijn gehele professionele leven heeft gewijd aan vormen van bewonersinvloed in de bouw)? En zijn er tegenwoordig niet al honderden voorbeelden van vraaggestuurde ontwikkeling in het wonen, en zelfs circulair? Volgens mij weet Reimar dat donders goed, mede door initiatieven als KUUB en Reimarkt waar hij zelf direct of zijdelings bij betrokken is. Maar daarover later meer.

Architectuur is bij deze processen langzaam aan het deformeren naar een bijdrage in de marge. Prima, bescherming van een beroepsgroep is immers zo'n beetje het minst relevante dat er is. Het is alleen zo vreselijk jammer, dat wij als architecten datgene wat wij geleerd hebben niet aanwenden, om de echte discussie te voeren en vooruit te brengen.

Tja, nu komt de aap pas echt uit Von Medings mouw: de *architectuur* heeft het gedaan! Wat hij met de architectuur bedoelt leren we echter niet, want direct daarna gaat het over *bescherming* van de beroepsgroep (in ons land is het beroep trouwens helemaal niet beschermd). En in de laatste zinsnede blijkt uiteindelijk dat *wij als architecten* het hebben gedaan... omdat dat we datgene wat we geleerd hebben, niet *aanwenden*... Vooruit, dat germanisme voor *gebruiken* vergeven we onze geboren Oosterbuur dan maar, we missen hier slechts de argumenten voor zijn boude stelling.

Wij klagen over de rimpels van een oud systeem: over aanbestedingsprincipes, aannemers die ons werk afpakken, opdrachtgevers die maar niet willen snappen wat kwaliteit is, enzovoorts. Dit is allemaal niet interessant voor de discussie over de relevante opgaven in deze wereld. Wat dragen wij daar eigenlijk aan bij? Wat is onze toegevoegde waarde en waarom in vredesnaam zou iemand gebruik willen maken van wat wij kunnen? De huidige vorm kent twee smaken – autonoom kunstenaar of adviseur. Aan beiden heb je niets.

De 'boze' en 'domme' buitenwereld wordt in Reimars denkraam almaar groter en naast een aantal vragen, strooit hij slechts met de bekende platitudes over aanbestedingen, slechte opdrachtgevers en de twee verschijningsvormen van de architect: autonoom kunstenaar of adviseur... Je gelooft zijn domheid bijna niet.

Als antwoord op zijn vragen over de toegevoegde waarde van de architect bij relevante opgaven in de wereld denk ik aan de voorbeeldige projecten van de Chileense architect en PritzkerPrize-winnaar Alejandro Aravena. Hij presenteert die visie actueel en uitgebreid in de Biënnale van Venetië waarvan hij de curator is. Maar we kennen natuurlijk ook de voorbeelden in eigen land, waar de nieuwe Rijksbouwmeester Floris Alkemade onze concrete aandacht en ontwerpenergie inzet in oplossingen voor asielzoekers. En heeft Reimar wel eens gehoord van de architectenfamilie Van Stigt? Jurriaan zet nu het architectonische werk in Afrika voort waaraan vader Joop welhaast zijn hele professionele leven wijdde...

We kennen de eigen wereldverbeteringen van Von Meding nog niet, maar we betwijfelen of die ooit in de buurt komen van de prestaties van Aravena of Van Stigt.

Nieuwe vormen zijn binnen handbereik, maar architecten vinden het vieze woorden: klantgericht productdesign van de woning. Verbinding van techniek, productie en ontwerp voor een betere omgang met resources. Verbetering van logistieke processen, die alleen slagen, als het resultaat geen Plattenbau 2.0 is, maar mooie, waardevolle steden.

Aha, nu komen er toch echt *nieuwe vormen* uit het denkhoofd van onze BNA-gastblogger (Reimars oude KAW-baas Henk Boldewijn zegde begin deze eeuw het lidmaatschap van de BNA op, vandaar dat voorvoegsel 'gast'. Overigens heeft Boldewijn zich nu ook uitgeschreven als architect bij het Bureau Architectenregister):

Klantgericht productdesign van de woning met verbinding van techiek, productie en ontwerp en met verbetering van logistieke processen... Hij noemt het niet, maar hij bedoelt natuurlijk het voorbeeldige resultaat van een mede door KAW Architecten gewonnen tender voor snelle verbetering van bestaande woningen voor de gemeente Enschede, genaamd *Reimarkt* (what's in a name?). Het betreft een nieuw samenwerkingsverband tussen een lokale makelaar (Ten Hag), twee bouwbedrijven (Trebbe en Nijhuis), een CPO-adviseur (KUUB) en architectenbureau KAW. Maar, zoals gezegd, daarover later meer. Resten nog de laatste filosofische open deuren van Von Meding:

Voor architecten zal het er de komende decennia om gaan, of zij in staat zijn om intelligent en vooral snel aan te wenden wat zij kunnen. Ontwerp wordt een onderdeel van processen zoals hierboven geschetst. Het is onze opgave om niet achter de ontwikkelingen aan te rennen maar er richting aan te geven.

Mijn conclusie: Reimar kijkt naar onze wereld en 'loopt leeg'. Als een luchtballon. Von Meding is een actieve mooiprater, maar treedt slechts op als uithangbord voor een nieuw retail-concept genaamd Reimarkt. Dat overigens voor het overgrote deel in handen is van zijn oude baas Henk Boldewijn (deze zinsnede is niet correct, moet zijn: 'Dat overigens gezamenlijk eigendom is van KAW en Stichting KUUB en mede wordt bestuurd door zijn oude baas Henk Boldewijn' - zie daartoe naschrift)*. In dat kader begrijpen we dan ook de titel 'Volg orde': Reimar volgt de hem bekende orde.

Reimar von Meding (1975 in Duitsland) is algemeen directeur en partner bij KAW en founding partner bij de Reimarkt (winkel voor duurzaam wonen in o.a. Enschede en Delft). Daarnaast is Reimar een enthousiaste blogger en keynote spreker. In 2016 is hij juryvoorzitter van de Hedy d'Ancona Prijs voor excellente zorgarchitectuur. Reimar raakt geïnspireerd door het banale in de architectuur, is geïnteresseerd in extreme vernieuwingsprocessen en gelooft in de jongste generatie architecten.

Naschrift:

Vanzelfsprekend zijn we op zoek gegaan naar Reimars gebouwde prestaties en de bedrijfsomgeving waarin hij opereert. Om met dat laatste te beginnen, hij is Chief Executive Officer van KAW Architecten met vestigingen te Groningen, Rotterdam en Eindhoven. Ooit mede opgericht als coöperatieve gemeenschap van architecten door architect Henk Boldewijn (1949); zelf geen architectonische hoogvlieger, maar wel met een neus voor het aantrekken van jong architectonisch talent. Mede daarom leverde KAW af en toe interessante gebouwde resultaten op.

Boldewijn droeg de verantwoordelijkheid voor KAW in Nederland over aan anderen en vertrok samen met zijn toenmalige sterontwerper Ana Fernandez naar Barcelona voor de opzet van de internationale poot: KAW Estudio. Kennelijk ging daar na een aantal jaren iets mis, want Henk kwam weer terug naar het goede vaderland. Hij opereert nu onder meer als investeerder in startups, en als (organisatie-) adviseur voor (jonge) ondernemers (correctie: Boldewijn laat weten niet in start-ups te investeren)*. Wat er van die oorspronkelijke samenwerkingsgedachte binnen KAW is overgebleven, kunnen we niet precies achterhalen, maar een duik in de Kamer van Koophandel laat zien hoe Boldewijn zijn bureau zakelijk organiseerde.

KAW is een kerstboom van aparte besloten vennootschappen. Onder KAW Holding bv hangen: KAW Architecten en Adviseurs 1 bv, KAW Architecten en Adviseurs 2 bv, KAW Architecten en Adviseurs 3 bv, KAW-a bv (mede t.b.v. voor uitleen van personeel) en KAW/e, het vehikel voor de vestiging in Eindhoven. Om mogelijke risico's te spreiden is het personeel kennelijk verdeeld over al deze bv's.

Actuele bestuurders van KAW Holding bv zijn Reimar von Meding en Henk Kieft. Enig aandeelhouder van KAW Holding bv is de Stichting Administratiekantoor KAW Holding. In het bestuur van die stichting zitten naast Von Meding en Kieft ook de drie andere partners, Koopman, Tankink en Wierenga. Wellicht hebben andere personeelsleden ook 'certificaten op naam' van aandelen in KAW Holding bv, maar dat weten we niet omdat de stichtingsstatuten en -administratie niet openbaar zijn.

Ik sprak al eerder over Reimarkt, dat resultaat van een geslaagde aanbesteding in Enschede. Dit eerste succes heeft geleid tot het verder 'vermarkten' van Reimarkt. Wederom met een kerstboom van aparte besloten vennootschappen. Onder Reimarkt Concept bv hangen: Reimarkt Enschede bv, Reimarkt Brabantse Wal bv en Reimarkt Delft bv. Er staan bij alle bv's wel aantallen personeelsleden genoemd, maar denkkelijk is tot nu toe alleen Reimarkt Enschede bv enigszins succesvol.

Bij het lezen van de verschillende KvK-uitreksels werd ons snelle onderzoekje pas echt interessant. Hoewel de naam dat doet vermoeden is Reimar von Meding nergens zakelijk betrokken bij Reimarkt (deze zinsnede blijkt onjuist; KAW en KUUB zijn gezamenlijk eigenaar).* Moeder Reimarkt Concept bv kent twee bestuurders, en daar komt naast Henk Kieft ook Reimars oude baas Boldewijn om de hoek kijken. Henk Boldewijn wordt tevens als bestuurder genoemd in andere Reimarkt bv's, en dan telkens gesecondeerd door een tweede man, zoals in Enschede makelaar Michel ten Hag, en in Delft samen met Rick Wessels (jawel, ooit mede-oprichter van BIQ).

Tot slot doken we nog in de structuur van een van de samenwerkingspartners in Reimarkt, de Stichting KUUB en wat bleek? Dat de directeur kortgeleden vertrok en dat een van de commissarissen het roer inmiddels heeft overgenomen. Leest u even mee wie daar nu de directeur is: Henk Boldewijn.

Voor wat het waard is.

/Kees van der Hoeven, Wassenaar - 11 juli 2016

* Naschrift 2 - 13 juli 2016:

We ontvingen een uitgebreide reactie van Henk Boldewijn. Daaruit bleek dat we een tweetal feitelijke fouten hebben gemaakt in onze bovenstaande tekst. We hebben ze met vermelding van een sterretje * gecorrigeerd.